

**GAGAUZ KİMLİĞİ VE SİYASAL ÖZERKLİĞİ ÇERÇEVESİNDE MOLDOVA KAMU YÖNETİMİ
REFORMLARININ GAGAUZ YERİ (GAGAUZ ÖZERK BÖLGESİ) AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY*

ÖZ

Gagauz kimliği; asimile edilme politikalarına rağmen, din, dil ve kùltùr gibi farklı özellikleriyle ve varlığını sürdürme çabasıyla ayakta kalma mücadelesinin en çarpıcı örneklerindedir. Gagauz özerkliğinin idari alanı, yasama ve yürütme organları, yetkilerinin kapsamı, merkezi düzeyde temsil edilme ve karar verme haklarını düzenleyen 1994 Yasası, Avrupa'da başarılı bir özerklik örneği olarak değerlendirilmektedir. Yasa ile Gagauz kimliğinin korunması ve topluluk ihtiyaçlarının belirlenmesi çerçevesinde, dilin gelişimi, kùltürün korunması ve sosyo ekonomik bağımsızlık garantisi edilmektedir.

Çalışmada, Gagauz kimliğinin temel dinamiği olarak dil, 1994 özerklik yasasının getirdiği sistem, çoğu zaman gerilimlerle anılan Gagauz Yeri Moldova ilişkileri ve özerkliğe dair siyasal süreçler incelenmektedir. Söz konusu siyasal süreçlere, Gagauz elitleri ve Türkiye'nin rolü de dâhil olmaktadır. Gagauz Yeri özerk statüsünün devamı ve Moldova toprak bütünlüğu bağlamındaki gelişmeler, Türk dünyasının bu özel parçasının özenle korunması gerekliliği ile birleşerek, gelecek perspektiflerinin ana hatlarını çizmektedir.

Moldova'da özellikle son dönemde gerçekteşen kamu yönetimi reformları, yalnızca idari merkez (Moldova) değil, Gagauz Yeri açısından da önemli değişikliklere konu olmaktadır. Çalışmanın bu noktasında temel ilgi, Moldova'da gerçekteşirilen kamu yönetimi reformlarının Gagauz Yeri'ni nasıl etkilediğinin değerlendirilmesidir. Bu çerçevede Moldova ve Gagauz Yeri arasındaki başlıca sorun alanlarının belirlenmesi, mevcut kamu yönetimi reformlarının Gagauz Yeri'ne etkilerinin değerlendirilmesini mümkün kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz kimliği, özerklik, Gagauz elitleri, kamu yönetimi reformları.

**AN EVALUATION OF THE MOLDOVAN PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS IN TERMS
OF GAGAUZ YERI (THE AUTONOMOUS TERRITORIAL UNIT OF GAGAUZIA), GAGAUZ
IDENTITY AND POLITICAL AUTONOMY**

ABSTRACT

Gagauz identity, despite the assimilative policies, vividly epitomizes the survival efforts to stand alive with its such various characteristics as religion, language, and culture. The 1994 Law regulating the administrative zone of the Gagauz autonomy, legislative and executive organs, jurisdiction, central representation and the right to decision-making is regarded as a successful autonomy example in Europe. Development of the language, protection and preservation of the culture, and socioeconomic independence should be ensured to preserve the Gagauz identity by law and to identify the community's needs.

The present study discusses language as the cornerstone to the Gagauz identity, the system having emerged from the 1994 Law on the Special Status of Gagauz Yeri, the mostly tense relationship between Gagauz Yeri and Moldova, and autonomy-oriented political processes. These political processes also incorporate the role of Gagauz elites and Turkey. The developments concerning the continuation of the autonomous status of Gagauz Yeri and

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi-Siyaset Ve Sosyal Bilimler, sanbarli@comu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-4690-9650

Moldovan territorial integrity along with the necessity that this special part of the Turkish world should be protected and preserved meticulously constitute the guidelines of the future perspective.

The recent public administration reforms in Moldova have introduced notable changes for not only the central government (Moldova) but also Gagauz Yeri. The primary concern of the study is to evaluate how these public administration reforms in Moldova have affected Gagauz Yeri. The identification of the prominent problems in the relationship between Moldova and Gagauz Yeri will allow for the evaluation of the effects of the in-force public administration reforms on Gagauz Yeri.

Keywords: Gagauz identity, autonomy, Gagauz elites, public administration reforms.

Giriş

Tarihi kaynaklar doğrultusunda Türk kökenli topluluklardan olduğu bilinen Gagauzlar'ın Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar ve Avrupa'ya uzanan yolculuğu, 23 Aralık 1994 tarihinde Moldova Cumhuriyeti sınırları içinde özerk bir bölge statüsü kazanmalarıyla, yeni bir sürece evrilmiştir. Bu süreç, kimliği tanımlayan din, dil ve kültür gibi temel unsurlar yanında özerklik statüsünün getirdiği idari ve siyasi gelişmeleri de içermektedir. Farklı tarihi dönemlerde bağımsız devlet ve özerk yapı istekleri söz konusu olan Gagauzlar, zaman zaman başarıya ulaşmışlardır. Bu itibarla, Gagauzlar'ın milli şuur ve bağımsızlık bilincine sahip bir halk olduğu tarihi bir gerçekliktir. Gagauzlar'ın 1990 yılında başlattıkları mücadele, 1994 yılında Moldova Cumhuriyeti'nin Gagauzlar'a, "Gagauzia" denilen bölgenin tüm yürütme yetkilerini devretmesiyle sonuçlanmıştır. 1994 tarihli "Gagauz Özerk Bölgesi" ile ilgili yasa, Gagauz azınlığın "ulusal-bölgesel otonom bir birim" oluşturan yasası olarak tanımlanmaktadır.

Gagauz kimliğine ilişkin açıklamalar yalnızca kültürel unsurlara değil, bölge politikaları dâhil olmak üzere gelecekle ilgili perspektiflere de atıfta bulunmayı gerektirir. Bu çerçevede çalışmada, Gagauz kimliğini tanımlayan din ve dil gibi unsurlar değerlendirilirken, bu değerlendirmelerin, özerklik statüsüne kaynak oluşturan sorunların anlaşılmasını mümkün kılacağı öngörülmektedir. Zira kazanılan statü öncelikle Gagauz kimliğinin merkez (Moldova) tarafından kabul edilmesi anlamı taşır. Buradan hareketle Gagauz özerkliğine etki eden başta 1994 tarihli yasa ve 2014 referandumu, özerkliğin kilit açıcı gelişmeleri olmuştur. Çalışmada siyasal süreçlere etkileri noktasında, Gagauz elitlerin rolü ve Türkiye'nin Moldova-Gagauz Yeri ilişkilerinde takındığı tavır da incelenmiştir.

Bechir'in Nisan 2008'de Romanya ve Gagauz Yeri'nde gerçekleştirdiği (Bechir 2008:63) ve Gagauzlar'ın %80'inin politik liderlik konusunda Rusya'yı değil Türkiye'yi desteklediklerini gösteren araştırma sonuçları, Türkiye'nin Moldova'nın toprak bütünlüğüne saygı ilkesinden, daha aktif bir aktör olma konumuna evrilen sürece işaret etmektedir.

Çalışmada son olarak, çalışmanın odaklandığı konu olan Moldova kamu yönetimi reformları incelenmiştir. Bu reformlar değerlendirilmeden önce Komrat ve Chisinau arasındaki çözüme kavuşturulmamış temel sorunlara açıklık getirilmiştir. Özellikle siyasi çıkarlar nedeniyle diyalog eksikliği, var olan yapıların eksik kapasiteleri, Başkan'ın eşit oyuncu olarak algılanmaması başlıca sorun alanlarıdır. Bu sorunlara,

eğitim ve dil açısından sağlanan desteğin yetersizliği de eklenebilir. Moldova için kamu yönetimi reformu yılı olarak nitelendirilen 2017 yılında, bakanlıkların, yerel yönetim birimlerinin performansı artırılmıştır. Kamu yönetimine ilişkin düzenlemelerin Gagauz Yeri yetkilileri nezdinde memnuniyetle karşılandığını söylemek pek mümkün değildir. Dolayısıyla çalışmanın son bölümü, Moldova kamu yönetimi reformlarının Gagauz Yeri nezdindeki değerlendirmeleriyle sona erdirilmiştir.

1. Gagauz Kimliği

Demir'e (2016:222) göre, Gagauz adına ilk kez 1597 tarihli tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Demir, tahrir defterleri konusundaki çalışmaların gecikmesi nedeniyle Gagauz adının, 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki belgelerde etnik kimlik olarak geçen "Gagavuz" kelimesinin öğrenilmesiyle mümkün olabildiğine dikkat çekmektedir (Demir 2016:222). Hâkim görüş, Gagavuzların Türk olduğu yönündedir. Pantürkistler, Türk kavimlerinin eski çağlardan başlayarak Orta Asya'dan Avrupa'ya yerleştiğini savunmaktadırlar. Sovyet Okulu da -siyasi nedenlerden dolayı- Gagavuzların Türk kökenli olduklarını savunmaktadır. Bu düşüncenin altında ise, Sovyetler Birliğindeki bütün bu halklardan kurtulmasını sağlama hedefi yatmaktadır (Cin 2010:30-31) Bunun yanında Sovyetler dönemi Türk karşıtı propaganda, Gagauzlar'ın kimliğini bastırmayı da tetiklemiştir (Karanfil 2016:114).

Tablo 1. Gagauz Yeri'nin Kimliği (Bulut 2016:63)

Özerk Bölge Başkanı	Gagauz Özerk Cumhuriyeti
Özerklik Bildirgesi	23 Aralık 1994
Başkent	Komrat
Şehirler	Çadır Lunga, Vulkaneşti
Nüfus	Yaklaşık 170 bin (2012 yılı verileri)
Etnik köken	Gagauz% 83, Bulgarlar% 5.1, Moldova% 4.6, Ruslar% 3,7, Ukraynalılar% 3 ve diğerleri% 1
Resmi dil	Gagauzca, Rusça, Moldovaca
Bağlı olduğu ülke	Moldova
Hükümet Sistemi	Başkanlık ve Üniter Parlamento Cumhuriyeti
Konut Alanları (Köyler)	29 köy
Alan	1851 km ²
Din	Ortodoks Hristiyanlığı
Para birimi	Moldovian Lei, 1 ABD Doları yaklaşık 15 Moldovian

Tablo 1. Gagauz Yeri kimliği ve siyasal statüsüne ilişkin olarak temel bir çerçeve sunmaktadır. Gagavuz Özerk Bölgesi sınırında bulunan üç il vardır. Bunlar: Komrat, Çadır-Lunga ve Vulcanesti dir. Gagauz bayrağında 3 yıldız bu üç ilden temsil edilmektedir. Gagauz Yeri bayrağı, Gagauz Yeri'nin özerkliğinin sembolüdür. Gagauz bayrağı, Gagauzların arasındaki dayanışma, eşitlik, dostluk ve bağlılığı gösterirken, Gagauzların dün, bugün ve geleceğini sembolize etmekte, özerkliğin demokratik kaynaklarına atıfta bulunmaktadır.

1.1. Gagauz Kimliğini Oluşturan Tarihi Arka Plan

Gagauz kimliğinin ilgi çekmesinin temelinde, din, dil ve kültür açısından farklı özellikler taşıması bulunmaktadır. Bölge ülkelerinin bu azınlığı asimile etme ve kendi varlıklarının bir parçası olarak gösterme çabası dikkati çekmektedir. Gagauz kimliği üzerindeki çalışmaların yalnızca bilimsel değil aynı zamanda bölge politikaları ile de ilgili olması bu durumla yakından ilgilidir. Gagauzların Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a ve Orta Avrupa'ya uzanan tarihsel süreci içinde, Hıristiyanlaşan bir Oğuz Türk topluluğu olduğu yönündeki görüşler ağırlıktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti nezdinde Gagauzlar'ın varlığı, 1931'de Bükreş'e Büyükelçi olarak atanan Hamdullah Suphi Tanrıöver'le yeni bir boyut kazanmıştır. Hamdullah Suphi, Gagauz Türkleri ile yakından ilgilenmiş, yaptığı literatür taramasıyla bölgedeki Gagauz Türk varlığının devamının sağlanmasında ve her türlü ihtiyacında Türkiye Cumhuriyeti devletinin imkanlarını seferber etmiştir (Oral 2016:135)

Gagauz tarihinin farklı dönemlerinde bağımsız devlet ve özerk yapı istekleri söz konusu olmuştur. Gagauzlar zaman zaman bu girişimlerde başarılı olmuş, milli şuur ve bağımsızlık bilincine sahip bir halktır. Velev'in aktardığına göre, Gagauzlar'ın ilk devleti, 1263'te kurulan *Uzi Eyaleti* olarak bilinmektedir. Velev, şimdiki Bulgaristan'ın kuzey ve kuzey-doğusundan, Tuna nehrini ve Kara Deniz kıyısını seyrederek, günümüzdeki Romanya topraklarında bulunan tüm Dobruca'yı içine alarak, Moldova ve Ukrayna'daki Bucak Steplerini de kapsayan bölgenin Uzi Eyalet olarak bilindiğini kaydetmektedir (Velev 2007:107). Gagauzların bugünkü duruma gelişlerindeki ilk milli uyanış, 1987 yılında "Gagauz Halkı" hareketi ile başlamıştır. 1988 ve 1989 yıllarında Gagauzya'da "Vatan" ve "Birlik" isimli milli teşkilatlar kurulmuştur. 1989 Mayıs'taki ilk Gagauz kongresinde üçü de "*Gagauz Halkı*" adı altında birleşmiştir. 1989'da Gagauzlar özerklik ve bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olma taleplerini sunmuşlardır. Aynı dönemde Moldova'da da bu konu gündeme gelmiş, Güney Moldova'da bir Bulgar ya da Gagauz özerkliğinin kurulup, kurulmaması yönünde araştırmalar yapılmış ve sadece kültürel bir talebin karşılanabileceği düşünülmüştür. Gagauzlar özerklikte ısrar etmiş ve 12 Kasım 1989'da "*Gagauz Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti*" ilan edilmiştir. Ancak Moldova bunu kabul etmemiştir. 22 Temmuz 1990'da toplanan ikinci Gagauz kongresi de özerklik kararını devam ettirmiştir. Bazı kurumların kurulması, milli marş, devlet arması, bayrak gibi konular da görüşülmüş ve kabul edilmiştir. 19 Ağustos 1990 tarihinde ise Moldova'dan bağımsız, SSCB dahilinde olan *Gagauz Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti* ilan edilmiştir. 1 Aralık 1991 yılında Gagauzya'da yapılan referandum ve seçimlerde Gagauzya'nın % 80'den fazlası bağımsız Gagauz Cumhuriyeti'nden yana olmuştur (Kartal 2016:151-152).

Tarihsel analizler Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Kırım Tatarları ve Gagauzlar'ın farklı tarihsel deneyimlerini göstermektedir. Rusya İmparatorluğu, Romanya ve Sovyetler Birliği, bu etnik grupların farklı politik kültürlerinin ortaya çıkmasına ve evrimine yol açmıştır. İslâm'a bağlılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktidar kurumları, Sovyetler Birliği'ndeki uzun süreli sürgün deneyimi, Kırım Tatarlarının Rus karşıtı ve eşzamanlı-komünist politik değerlerinin oluşmasında öne çıkmaktadır. Buna karşılık, Gagauzlar'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda Ortodoks Hıristiyanlığına bağlılıkları, Gagavuzlar arasında Rus yanlısı ve komünist yanlısı değerleri desteklemiştir. (Katchanovsk 2005:891).

1.2.Gagauz Kimliği ve Dil

Gagauz Yeri'nde resmi diller, Moldovaca, Gagauzca ve Rusçadır. Moldova Cumhuriyeti'nin kamu yönetimi otoriteleriyle uyumlu olarak, girişimler, kurum ve örgütleri, Gagauz Yeri dışında Moldovaca ve Rusça kullanır (Democracy,2003) Moldovalı eleştirmenler ve yabancı gözlemciler, Gagauz devlet kurumlarının ağırlıklı olarak Rus dilini kullandıklarını iddia etmektedir. Merkezi hükümet, Gagauzların taleplerine cevap olarak, 1991'de özerkliğin ana şehri olan Komrat'ta, Komrat Devlet Üniversitesi kurmuştur. Komrat Üniversitesi'ndeki konular Rusça öğretilmektedir. Ancak Rusça yanında, Üniversitenin, İngilizce, Almanca, Fransızca, Bulgarca, Türkçe kursları da bulunmaktadır. Komrat Devlet Üniversitesi'nin Bologna sürecini başarıyla yürüttüğü belirtilmektedir (Lamanche-tempus 2018). Sovyetler Birliği, ulusal kültürlerin marjinal bir üssü halindeydi. Sovyet ideolojisi tarafından yetiştirilen ebeveynler ve büyükanne ve büyükbabalar, diğer dilleri ve kültürleri öğrenmeyi teşvik etmeyen bir sistemin sorunlarını birleştirerek, genç nesle bir model çerçevesi sunmaya çalışmaktadır. Bugün eğitimin ulusal bileşenini yeniden canlandırmadaki yetersizlik ve nesnel ve öznel faktörlerden dolayı, evrenselliğe entegre olma noktasında sıkıntılar yaşanmaktadır (Corettchi, Pascaru, Stevens 2012:4)

Türkiye sınırları dışında yaşayan Türk kökenli halklar arasında İstanbul Türkçesine en yakın Türkçeyi kullanan halkın Gagauzlar olduğu (Ana Sözü Gazetesi, 22 Kırım Ay 2012:3) iddia edilmektedir. Anayurt ve dil konusunda Yakıcı'nın tespitleri isabetli görünmektedir;

“Anayurtları belirleyen dillerdir. Her dilin konuşulduğu coğrafya, o dili konuşan ve eğitim, bilim, sanat vb. alanlarda kullananların anayurdudur. Dolayısıyla Türkçenin konuşulduğu ve iletişim alanında kullanıldığı coğrafyalardan biri de Gagauz yeridir ve Gagauzya da Gagauzların ana yurdudur” (Yakıcı 2016:186)

Gagauz Yeri Halk Meclisi Ocak 1996'da Gagauz Türkçesi'nin kullanımını zorunlu hale getiren bir karar almıştır. Ancak genelde insanlar Rusça dilini kullanmayı sürdürmektedir. Türk'e (2015:619) göre, Gagauz elitlerinin yalnızca üçte biri, Gagauz Türkçesi konuşmaktadır. Gagauz Yeri resmi web sitesi dört dil üzerinden faaliyet göstermektedir. (Gagauz Türkçesi, Rusça Moldova dili ve İngilizce) Ancak Türk dilinin Gagauzlar üzerinde artan etkisi dikkati çekmektedir. (Türk 2015:619-620).

Hem Ortodoks Hıristiyan inancı hem de günlük hayatta (modern bilimin ortak görüşü doğrultusunda) kullanılan Gagauz dili, Gagauz etnik grubunun karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Bu bölgede yaşayan halk arasında sosyal iletişim aracı

olarak Rus dili kullanmasına rağmen, Rus dilini, Gagauzlar'ın karakteristik özelliği olarak değerlendirilmek son derece zordur. Bu olgunun, 1980'lere kadar hükümetin tepkisinden korkan Gagauzlar'ın, çoğu zaman etnik kimliklerini gizlemek durumunda kalmaları ile açıklanması mümkündür (Hatlas, Zyromski 2011a:535).

Gagavuz toplumu için başkentteki kitle iletişim araçları ulusal düzeydeki olaylar hakkında başlıca bilgi kaynağıdır. Hükümetin faaliyetlerini yansıtan bilgiler, parlamento ve ekonomik ve sosyal ulusal haberler bu araçlarla sağlanmaktadır. Gagauz halkının Rus kitle iletişim araçlarını ağırlıklı olarak izlediğini ve okuduğu dikkati çekmektedir. (Sirkeli 2016:110)

Gagauz Yeri ve Taraclia bölgesinin yetişkin nüfusu (18+ yaş) arasında yapılan bir araştırmada, incelenen bölgelerin sakinlerinin baskın bir birincil kimliğe sahip olduğu görülmüştür. Üç düzeyli modelde, "yurttaşlık kimliği" (Moldova vatandaşlığı), katılımcıların üçte biri için karakteristikdir. İkincisi, Gagauz Yeri sakinlerinin özerklikle özdeşleştikleri (% 31.8'i) kendilerini "Gagauz Yeri vatandaşı" olarak görmeleridir. Taraclia ilçe sakinleri bu bölgeyle (% 17.7) özdeşleşmektedir. Üçüncü bir kimlik biçimi yereldir, katılımcıların% 23.3'ü ilk olarak yerlerini belirlemektedir. Etnik kimliğin, vakaların sadece% 5.6'sında nadiren birincil olarak algılandığı sonucu (Cantarji 2016:16) dikkat çekicidir.

2.Gagauz Yeri Siyasi Özerkliğinde Öne Çıkan Süreçler

Siyasi özerklik hakkı, bir bütün olarak ulus ve buna benzer etnik topluluğa tanınan bir haktır. Ancak bu hak, yalnızca ulus ya da etnik topluluklara değil, azınlık ve bazı istisnai durumlarda etnik topluluğun diğer türlerine de tanınabilmektedir. Siyasi özerklik hakkının uygulanmasıyla ortaya çıkan özerk birim, bu bölgede yaşayan her bireye kendi dinsel, dilsel ve kültürel kimliğini özgürce ifade ve muhafaza etme gibi *bireysel* haklar tanır. Siyasi özerklik hakkı, *kolektif* bir hak olarak etnik toplulukları meydana getiren kişilerin etnik nitelikli *bireysel* haklarının dayanağını oluşturur (Murtazaoğlu 2004:43-44). Moldova Cumhuriyeti içerisinde bağımsız, ancak dış ilişkilerde Moldova hükümetine bağlı olarak, 23 Aralık 1994'de bağımsız bir Gagauz bölgesi statüsü kazanan Gagauz Yeri, güney Moldova'nın inceleme zemini olarak alındığı bölgedir. Gagauzlar Moldova dışında, Ukrayna'da ve Balkan yarımadasında da yaşamaktadır (Hatlas, Zyromski 2011a:534) Ancak bu çalışmada, Gagauzlar'ın azınlık oluşturdukları Gagauz Yeri temelinde bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1. Avrupa'da Başarılı Bir Özerklik Örneği: 1994 Tarihli Yasa ve Getirdiği Sistem

19 Ağustos 1990'da Gagauz Parlamentosu "Bağımsız Gagauz Cumhuriyeti"ni ilan etti. Ancak bağımsız Gagauz Cumhuriyeti, Moldova Cumhuriyeti tarafından kabul edilmedi ve baskılar başladı. 1990-1994 yılları arasında küçük çapta pek çok sorun yaşanmıştır. Moldova Cumhuriyeti bu sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışmış ve 1994 yılının ortalarında Moldova Cumhuriyeti, Gagauz halklarına "Gagauzia" denilen bölgenin tüm yürütme yetkilerini devretmeye karar vermiştir. Nihayet 23 Aralık 1994'te, Gagauzlar'ın çoğunlukta olduğu ülkenin güneyinde bulunan "Gagauz Özerk Bölgesi" ile ilgili özel bir yasa, Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir (Bulut 2016:63). 1994 tarihli yasa için, Gagauz azınlığının "ulusal-bölgesel otonom bir birim" oluşturduğu yasası tanımlaması yapılmaktadır (Woehrel 2005:2). 1994 yasasının kilit

noktaları, Gagauz özerkliğinin idari alanı, özerkliğin yasama ve yürütme makamları ve yetkilerinin kapsamı, merkezi düzeyde azınlık temsili ve karar verme haklarıdır. 1994 yasasının genel özellikleri, Avrupa'da başarılı bir özerklik örneği olarak değerlendirilmektedir (Protsyk 2010:2-3).

Gagauz Yeri'nin Özel Yasal Statüsü Hakkındaki Kanun, Moldova Cumhuriyeti Anayasası'ndaki prensiplere dayanmakta, bireyler arasındaki ilişkilerin korunması konusundaki istekliliğe vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, Gagauzlar'ın ulusal kimliğinin korunması ve ulusal ihtiyaçlarının belirlenmesi noktasında, topluluk dilinin gelişimi, ulusal kültürün korunması ve sosyo ekonomik bağımsızlığı garanti edilmektedir. Gagauzların azınlık olarak sahip oldukları insan hakları, ulusal ve uluslararası çıkarların kabulü ve birbirine bağlanması, özerk yapıdaki tüm yurttaşların eşit haklarının teminini kapsamakta olup, Gagauzlar'ın tüm hak ve özgürlükleri Anayasa ve mevzuatın öngördüğü doğrultuda, Moldova Cumhuriyeti'nin garantisi altındadır. Söz konusu Kanun'a göre Gagauz Yeri, Gagauzlar'ın kendi kaderini tayin hakkının bir biçimi olan özel statüdeki özerk bir yapı olarak, Moldova Cumhuriyeti'ni tamamlayan bir parçadır (Democracy 2003).

Gagauz Halk Meclisi, Gagauz azınlığın normatif eylemlerini düzenlemektedir. Gagauz Halk Meclisi yerel kanunları aşağıdaki alanlarda çıkarabilir;

- Bilim, kültür, eğitim
- Konut, kamusal hizmetler, kentsel kalkınma
- Sağlık, spor
- Yerel finans, bütçe ve vergi aktiviteleri
- Ekonomi ve çevre
- Çalışma ilişkileri ve sosyal refah.(Democracy,2003)

Bir etnik azınlığın politik karar süreçlerine katılımı noktasında liderler, söz konusu kitleyi harekete geçirici bir sorumluluk taşır. Seçim sistemleri her zaman merkezi yönetim nezdinde temsilcilerin yer almasına izin vermeyebilir. Moldova'da Gagauzlar kendi yönetim ve başkanlarını belirleyebilirler (Bechir 2008:51) Bu çerçevede Gagauz liderleri tarafından birkaç temel talep geliştirilmiştir. Bu talepler, Gagauz özerkliği veya daha radikal bir seçenek için Transdniestria ile birliktir. İlk talep, ekonomik kaygılarla ilgilidir. Gagavuz Yeri ile Moldova Cumhuriyeti'nin geri kalanı arasında ekonomik bir eşitsizlik söz konusudur. Gagauz özerkliğinin ikinci bir özelliği bu bölgeye özgü olan siyasal partilerin yaratılmasıdır. Gagauzlar tarafından geliştirilen üçüncü talep Gagauz Yeri'ne Moldova Parlamentosu'nda daha fazla sandalye verilmesidir. Bugün Moldova, Gagauz Yeri dış ilişkilerini ve bölgenin savunmasını kontrol etmektedir. Gagavuzlar Moldova ordusunun otoritesini kabul etmişlerdir. Gagauz Yeri otoriteleri resmi olarak Moldova'ya tabidir.(Draganova,2005:6-7) Nodia'ya göre tüm etnik ve bölgesel bölünmeler sona erme de Moldova ve Gagauzlar arasındaki gerilimler çözülmüştür (Nodia 2017:9) denilebilir.

Gagauz Yeri'nin kendi yürütme ve yasama organı vardır. Yasama yetkisine sahip otuz beş kişilik Halk Meclisi (Halk Topluluğu) dört yıllık dönemler için seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Meclis ilgili mevzuat tasarılarından, bölgenin işleyişi ile ilgili olarak: yerel bütçe, eğitim, kültür, sosyal politika ve yerel yönetimden sorumludur. Halk

Meclisi tarafından onaylanan tüm düzenlemelerin Anayasaya uyması gerekir. Gagauz Yeri'nde yürütme yetkisi, İcra Komitesine verilir. Doğrudan Gagauz halkının oyuyla dört yıllık dönemler için seçilmiş Başkan, Moldova'da Gagauz Yeri'ni temsil eder. Gagauz Yeri'nde Gagauz partileri yoktur. Bunun yerine, yerel politikacıların, yerel sivil hareketlerin üyeleri olduğu dikkati çekmektedir (Calus 2014:3-4).

Özetle, 1994 sonrası dönem fiziksel çatışma ile değil, bir dizi dava ile özerkliğin kapsamını tek taraflı olarak değiştirme girişimleriyle karakterize edilmiştir. Komünist Parti'nin Moldova'daki yaklaşık on yıllık döneminde Komrat'la ilişkileri üzerinde olumlu yönde etkisi olmuştur. Özerkliği güçlendiren Anayasa değişiklikleri 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. (Wöber 2013:14)

2.2.Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve 2014 Referandumu

Vidmar, demokrasinin bir siyasal sistem olarak ele alındığında, bu tezin aynı zamanda devlet yaratma sürecinde demokratik ilkelerin işleyişiyle, en önemlisi kendi kaderini tayin hakkının kullanılması yoluyla gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Kendi kaderini tayin hakkı, bir kişinin hukuki statüsünden önce halkın rızasını gerektirir. Yazar, bir devlet yaratılmadığı sürece halkın iradesinin demokratik bir ifadesinin olmayacağını belirtmektedir (Vidmar 2009:i)

02.02.2014 tarihinde AB ile veya Bağımsız Devletler Topluluğu Gümrük Birliği ile daha yakın ilişkilere sahip olup olmadıklarını yerel halktan soran tartışmalı bir referandum düzenlendi. Moldova'nın merkezi hükümeti, ülkenin toprak bütünlüğüne bir meydan okuma olarak gördüğü referandumu durdurmak için yoğun çaba harcamıştır. GlobalSecurity.org) 2 Şubat 2014 referandum sonuçları, Gagauzların AB yerine Rusya'nın Gümrük Birliği'ni tercih ettiklerine ve güçlü bir özerklik istediklerine işaret etmektedir. Moldova'daki özellikle sağ partilerin AB yanlısı tutumlarına karşılık Gagauzlar Rusya'yı dengeleyici bir unsur olarak kabul etmektedirler. Moldova'nın 1990'lı yıllardaki sert tutumu ve Rusya'nın Gagauzlara yönelik "kurtarıcı" rolü, Gagauzların dil ve ekonomik düzeyde Rusya'ya entegreolmayı devam ettirmelerinde önemli bir neden (Kartal 2016:153) olarak gösterilmektedir.

2014 tarihli referandum, Gagauz Yeri'nin dış politika tercihi ve bölgenin statüsüyle ilgili olup, yukarıda değinildiği üzere Gagauzlar'ın %98,4'ü Moldova'nın Rusya güdümlü Gümrük Birliği'ne entegrasyonundan yana oy kullanmıştır. Gagauzlar'ın %98,8'i Moldova'nın bağımsızlığını kaybetmesi halinde özerk bölgenin kendi kaderini belirleme hakkına sahip olduğuna ilişkin maddeye "evet" demiştir. Ruslara duyulan sempatinin arkasında, Rus Çarının iki yüzyıl önce Bucak bölgesini Gagauzlar'a tahsis etmesi yatmaktadır. Ancak Gagauzlar'ın tarihteki en büyük başkaldırılarından biri olan 1906'daki bağımsızlık hareketinin nedeni de yine Ruslara dayanmaktadır. Gagauz nüfusunun eski Sovyet coğrafyasındaki az nüfuslu Türk bölgeleri ile benzer problemlere sahip olduğu söylenebilir. Günümüzde Gagauz Yeri'nin en önemli demografik sorunları; göç, dil ve eğitim sorunları, asimilasyon (Genç nüfusun Gagauzca/Türkçe bilmemesi), işsizlik/İstihdam sorunları, Moldova-Rusya kıskacındaki Gagauz nüfus, nüfus artış hızındaki durağanlıktır. Ekonomik şartlar, Sovyet sonrası dönemde Gagauz nüfusunun Moldova'nın diğer şehirlerine ve ülke dışına göç etmesiyle sonuçlanmıştır. Moldova'nın Rusya Federasyonu etkisinden uzaklaşarak yönünü batıya çevirmesi imkân dâhilinde görünmemektedir. Moldova için AB seçeneği

de yakın bir hedef değildir. Dolayısıyla alternatif dış politika yokluğu yalnızca Gagauz Yeri için değil, Moldova için de tehlikelere işaret etmektedir(Aksoy 2016:253-254).

2.3.Gagauz Yeri Siyasi Özerklik Süreci Aktörü Olarak Gagauz Elitleri ve Türkiye

Gagauz elitleri, özerklik sürecinin başında ve devamında, azınlık nüfusunu harekete geçirici bir rol üstlenmişlerdir. Bu rolün gerçekleşmesinde başarı kadar, bir takım yetersizliklerden de söz edilebilmektedir. Türkiye'nin özerklik sürecine bir dış aktör olarak katılımı ise daha çok Moldova'nın bağımsız bir devlet olması ile başlamış, sürecin başlangıcında takındığı "Moldova'nın toprak bütünlüğüne saygı prensibi" yaklaşımı, sonrasında Gagauz nüfusuna eğitim ve alt yapı imkânları sağlanması ile ilerlemiştir.

2.3.1. İç Siyasi Aktör: Gagauz Elitleri

Merkez (Moldova Cumhuriyeti) ve Gagauz Yeri arasındaki ilişkileri şekillendiren resmi ve gayri resmi kurallar ve uygulamaların, özerkliğin içindeki politik dinamikler üzerinde önemli etkileri vardır. Grup içi dinamikler, azınlık seçkinlerinin davranışlarını açıklamak için bir başlangıç olabileceğini düşündürmektedir. Gagauz Yeri'ndeki azınlık elit eylemleri gözden geçirildiğinde genel olarak seçkinlerin, azınlık nüfusun harekete geçirmekten kaçındığı dikkati çekmektedir. Gagauz elitleri, özerkliği, merkez ile açık bir çatışmayla riske atmaya istekli olmamıştır. Devlet gücü bakımından merkezi yönetim ve idari bürokrasinin etkinliği, özerk hükümet için önemli faydalar sağlasa da büyüyen vergi tahsilatı ve Moldova devletinin hizmet sunma kapasitesi Gagauz siyasal sürecine çok az katkıda bulunmuştur (Protsyk,2010: 11,14).

Coretchi, Pascaru ve Stevens'a göre (Coretchi,Pascaru,Stevens 2012:7) siyasal seçkinlerin deneyimsizliği ve birçok valinin yeni devleti yaratma sürecinde ortaya çıkan çok sayıda problemi kavrayamaması ve adil bir şekilde çözememesi, bazı etnik gerginliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bölgesel ayrılıkçılığın uyarılması, bazı toplulukların insan haklarına zarar vermeleri ile sonuçlanmıştır. Gagauz Yeri siyasi temsilcilerinin devam eden süreçte önemli rolleri bulunmaktadır. Oysa Komrat'taki seçkinler son dönemdeki önemli gelişmelere olumlu katkıda bulunmak bir yana, yasaların özerklik düzeyinde benimsenmesini yasaklayan ve kısmen yerel seçimlerin tutulmasını yasaklayan iç mücadeleler ve çatışmalara muhatap kalmışlardır. Bu bağlamda kişisel politikalar, gerçekçi olmayan popülist talepler yerel siyasetin baskın unsurları haline gelmektedir (Wöber 2013:42).

2.3.2.Gagauz Yeri Açından Türkiye'nin Aktör Olma Konumu

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dağılmasından sonra 27 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Moldova Cumhuriyeti, bağımsız bir devlet olarak dünya haritasındaki yerini almış, Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) katılmıştır. Türkiye, Moldova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülkedir. Bu hareketin ana sebebi, çok eski zamanlardan beri ülkenin Güney ve Güneydoğu bölgesinde yaşayan ve soydaşlarımız olarak kabul edilen Gagauz Türklerin varlığıdır. (Ana Sözü Gazetesi, 22 Kırım Ay 2012:3)

Moldova Cumhuriyeti bağımsızlığa kavuştuktan sonra Türkiye Cumhuriyeti ile Gagauz Özerk Bölgesi arasındaki ilişkiler hız kazanmış olup, Türkiye, eğitim, siyaset, ekonomi ve altyapı alanlarında her türlü desteği sağlamaktadır. Gagauzlar, Moldova

nüfusunun yüzde 4,5'ini karşılarken, Gagavuz Yeri toprakları, Moldova topraklarının yaklaşık yüzde 5,3'ünü oluşturmaktadır. Moldova, Sovyetlerden ayrılan diğer cumhuriyetler gibi karma bir etnikliğe sahiptir. Moldavya (Moldova) ülkesinin yüzde 69.5'ini oluştururken, Ukraynalılar yüzde 11,2, Ruslar yüzde 9,4 dür. Geriye kalan yüzde 5,9'u Bulgarlar ve Orta Asya Cumhuriyetleri vatandaşları gibi diğer etnik gruplardır (Bulut 2016:61-62).

Ukrayna'nın Kırım bölgesinde ve Moldova'da yaşayan Hristiyan Gagauz Türkleri, 1991-1995 yılları arasında Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerindeki köprüdür. Türkiye bu ülkelerdeki Türkler konusunda Ukrayna ve Moldova'nın toprak bütünlüğüne saygılı bir siyaset izlemiş, özellikle Gagauz Türklerine bağımsızlık konusunda destek vermeyerek, iki tarafın Moldova'nın toprak bütünlüğünün korunacağı bir uzlaşma içerisinde olmaları için çaba göstermiştir. Bunun sonucu olarak Moldova, Türkiye ile ilişkilerini daha yakınlaştıracak adımları atmaya başlamıştır. İki ülke arasında Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu bünyesinde Türk Moldova İş Konseyi kurulmuş, daha sonraki dönemde ise hemen hemen her alanda ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye tarafından ortaya atılan KEİ de Türkiye ile bu ülkeler arasında önemli bir işbirliği alanı oluşturmuştur (Öncü 2014:102). Türkiye ve Moldova arasındaki ikili anlaşmalarla, Gagauzlar'ın bazı altyapı sorunları çözülebilmiş, eğitim konusunda destek sağlanması mümkün olabilmıştır. Türkiye ve Gagauz Yeri ilişkilerinin diğer Türk topluluklarına göre daha yakın olması, coğrafi yakınlık yanında Gagauz Yeri'nin Rusya Federasyonu'na bağlı olmaması ile açıklanabilir (Anzerliçli 2004:77)

Türkiye, Gagauz Yeri'ne kalkınma ve gelişme noktasında destek vermekte, ancak Gagauz Yeri'ndeki iç siyasete müdahalede bulunmamaktadır. Gagauz Yeri'nde "Rus yanlısı", "Bağımsızlık yanlısı", "AB yanlısı" siyasi parti ve hareketlerin varlığına karşılık, "Türkiye yanlısı ya da Türkiye güdümünde" bir siyasi hareket yoktur. Bu nedenle Moldova nezdinde Gagauz Yeri ile en makul ilişkilerin Türkiye ile gerçekleşebileceği söylenebilir (Kartal 2016:155) Sovyetlerin dağılmasıyla Moldova'da yaşayan uluslar Romanca konuşanlar ve Rusça konuşanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Gagauzlar, Rusya'nın dil politikasını izlemektedirler. Ancak bölgenin gelişiminde özellikle tv yayıncılığı, tekstil endüstrisi ve eğitim konusunda Türkiye'nin sağladığı destek, Türkiye'nin sahip olduğu olumlu imaja hizmet etmektedir (Beçir 2008:70).

3.Gagauz Yeri'ne İlişkin Gelecek Perspektifleri

8-9 Temmuz 2016'da Varşova NATO Zirvesi'nde alınan kararlar, Gagavuz Yeri'ni de etkileyebilecek biçimde Karadeniz havzasındaki gerilimin artacağı bir döneme girildiğine işaret etmektedir. Gelecekte en hareketli sınır bölgelerinden biri haline gelecek olan Gagauz Yeri'nde yaşayan Gagauz Türkleri, bu dönemi çatışmalardan mümkün olduğunca uzak kalarak atlabilecek bir siyaset üzerinde düşünmek durumundadırlar. Bunun yolu ise, bir sınır bölgesi azınlığı olarak içerden dışarıya doğru kademelendirilmiş bir diplomatik stratejiden geçmektedir. İlk halkada, Gagavuz Yeri'nin Moldovalı çoğunlukla korunacak iyi ilişkiler yer alırken, ikinci halkada yakın çevredeki ülkeler ve güçlerle birbirini dengeleyecek köprülerin pekiştirilmesine yönelik adımlar bulunmaktadır. Asıl nokta, Gagavuz Yeri'nin tüm taraflarla denge siyasetine dayalı bir iletişimi sürdürebilmesidir. Bu çerçevede Gagavuz Yeri ve Türkiye arasındaki tarihi bağlar çok önemli bir işlev üstlenebilir. Küresel sistemin bu kritik

kavşağı, Ankara'nın tarihi sorumluluğu ve uzlaştırıcı ve koruyucu rolüyle Gagavuz Yeri'nin çıkarlarını önceleyecek bir perspektifle dönülebilir (Okur 2016:146).

Moldova'da 2016'da Rus yanlısı bir yönetim iş başına gelmesiyle Rusya'nın eli güçlenmiştir. Bu noktada cevap bekleyen sorular; Gagauzlar'ın hakları için Türkiye'nin Rusya yanlısı mı? Romanya yanlısı mı? bir politika takip etmesi gerektiğidir. Bulduk'a göre (Bulduk 2016:265-266) Türkiye'nin Gagavuz ve Kırım'ın bağımsızlığını hedefleyen bir politika geliştirmesi önerisi, bir yol olarak izlenebilecektir.

Karadeniz'in Batı kıyılarında kritik öneme sahip bir bölgede yer alan Gagauz Yeri, Çevresindeki etnisite dağılımı yönünden bölgenin en heterojen bölgelerindedir. Literatürde "*dondurulmuş çatışma*" olarak bilinen sorunlardan olan Transdinyester sorunu Gagavuz Yeri'ne komşudur. Bu çerçevede, Gagauz Yeri'nin Özerk Statüsü ve Moldova'nın toprak bütünlüğü çerçevesinde, Türk Dünyasının bu özel parçasının büyük bir özenle korunması gerekecektir. Bu bağlamdaki tarihi sorumluluğun yerine getirilmesi, Karadeniz havzası ve Avrupa için örnek olmayı sürdürecektir. Ancak bu örnek olma; Gagauz Yeri, siyasal bütünlüğünü sürdürmek ve muhataplarının ileri taleplerini kabullenmemek yönünde bir iradeyi ortaya koyduğu, diplomaside üçüncü yol seçeneklerini değerlendirdiği ve çatışma eksenli siyaset izlemediği takdirde mümkün olabilecektir. Bunun başarılmasıyla, Gagauz halkının refah ve gelişmesi, bölge istikrarına katkı sağlaması yanında, Türkiye'nin Batı Karadeniz havzasındaki devletlerle ilişkilerine de katkı sağlayacaktır (Sarıkaya 2016:219).

4. İdari Merkez (Moldova) Kamu Yönetimi Reformları ve Gagauz Yeri'ne Yansımaları

Moldova'da 2000'li yılların başından itibaren gerçekleşen kamu yönetimi reformları, yalnızca idari merkez (Moldova) açısından değil, Gagauz Yeri açısından da önemli değişikliklere konu olmaktadır. Çalışmanın bu noktasında, Moldova'da gerçekleştirilen kamu yönetimi reformlarının Gagauz Yeri'ni nasıl etkilediği değerlendirilmeden önce, Moldova ve Gagauz Yeri arasındaki başlıca sorun alanları ele alınmıştır. Zira belirtilen sorun alanların belirlenmesi, mevcut kamu yönetimi reformlarının değerlendirilmesini mümkün kılacaktır.

4.1. İdari Merkez (Moldova) Gagauz Yeri İlişkilerinde Sorun Alanları

Moldova Cumhuriyeti Anayasası'na göre (madde 110) ülke toprakları idari olarak köyler, şehirler, ilçeler ve Gagauz Yeri özerk bölgesi olarak örgütlenmiştir. Anayasaya göre bazı şehirler belediyeler ilan edebilir. Bölgesel idari birimler iki düzeye ayrılır; Birinci düzey, köyler ve şehirler, ikinci düzey bölgeler ve Chisinau belediyesidir (Eastern Partnership Civil Society Forum 2017:9).

Moldova birçok konuda derin ayrılıklarla karşı karşıyadır. Transnistria ile *donmuş çatışma*, bu bölünmelerin en görünür işaretini, dil ve etnik köken, demokrasinin doğası ve siyasal ve seçim sistemleri gibi konularda ortaya koymaktadır. Gagauz Yeri, bir başka örnek daha sunmaktadır. Moldova bağımsız bir hükümet sistemini tek başına kabul ederken, Gagauz Yeri'ndeki 1994 yasasıyla özerk bölge statüsüne kavuşan Gagauzlar tarafından kabul edilmemiştir. Moldova'nın hala federal bir hükümet sistemini savunduğu dikkati çekmektedir. Chisinau'daki merkezi hükümet ile Gagauz Yeri başkentindeki yetkililer arasındaki güvensizlik devam etmektedir (USAİD 2010:6).

Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY

Dolayısıyla Komrat ve Chisinau arasındaki tartışmalara hâkim olan pek çok husus çözüme kavuşturulmamıştır. Ana engeller arasında şunlar bulunmaktadır:

- Siyasi çıkarlar ve kıt kaynaklar nedeniyle yasal çerçeve de dâhil olmak üzere diyalog ve reform perspektiflerinin olmaması,
- Mevcut mekanizmaların eksik kapasiteleri ve verimsiz kullanımı - Başkan'ın eşit oyuncu olarak algılanmaması,
  - Eski politik gündemlere sarılmak ve gerçekçi olmayan hedefleri desteklemek,
  - Özellikle eğitim ve dil açısından entegrasyon için düşük teşvik ve destek,
  - Gagauz kültürünün ve dilinin yetersiz korunması ve tanıtılması,
  - Açık, şeffaf, zamanında ve uygun bütçe oluşturma ve dağıtım sürecinin olmaması,
  - Gagauz Yeri'nin bölgesel düzenlemesindeki olası değişiklikler ve merkezileşmeyi artırma girişimleri nedeniyle gelecekteki çatışmaların olasılığı (Wöber 2013:39).

Gagauz Özerkliği, idari hakların bazı kısımlarını almıştır. Merkez (Moldova) para politikasının yanı sıra dış politikayı da yürütmektedir (Hatlas 2011b:197).

Gagauz Yeri'nde vatandaşların çoğu siyasi partilere güvenmemektedir (% 71'i) ve Moldova'nın sunduğu demokrasiden hayal kırıklığına uğramış durumdadırlar. Tarafların ve hükümetin, demokratik sürece inançlarını ve katılımlarını artırmak için vatandaşlara ulaşmak için daha uyumlu bir çaba göstermeleri gerekmektedir (USAİD 2010:28) Moldova yönetimi, Chisinau ve Komrattaki yetkililer arasında uyumlu bir işbirliği geliştirmeden, sorunların çözülmesi mümkün değildir. Bu hususu görmezden gelmek, merkezi otorite ve özerk otorite arasında periyodik gerginliklere yol açabilir. Özellikle Avrupa entegrasyon sürecinde Chisinau ve Komrat arasındaki siyasal diyalogun artan önemi şu noktalarda önem kazanmaktadır; yasal dayanağın uyumlulaştırılması, yetkilerin tespiti ve yeniden dağıtılması, özerklik statüsü, Gagauz Yeri'nin ulusal düzeyde siyasal ve ekonomik yaşama katılımının artırılması (Cornel, Vaeceslav 2015:3). Özetle, uzmanların çoğu, merkezdeki önceliğin Avrupa entegrasyonu ve ekonomik kriz gibi konuların üstesinden gelmek olduğu gerçeğine işaret etmektedirler (Wöber 2013:17).

4.2. Moldova Kamu Yönetimi Reformlarının Gagauz Yeri'ne Etkileri

İşlevsel bir kamu yönetimi, demokratik, şeffaf ve etkili bir hükümetin ön şartıdır. Moldova, kamu yönetimi sistemi geçiş döneminde radikal dönüşümler yaşamıştır. 1990'lardan başlayarak kamu yönetimi reform girişimleri olmuşsa da her seferinde düzgün biçimde uygulanmamıştır. 2016 yılı başlarında, yeni hükümet 2016-2020 dönemini içeren yeni bir Kamu Yönetimi Reform Stratejisi hazırlığını başlattı. Bu strateji; idari hesap verebilirlik, kamu politikalarının hazırlanması, kamu hizmetlerinin modernizasyonu, kamu maliyesi yönetimi ve insan kaynakları yönetimine ilişkin olup, merkezi ve yerel yönetim düzeylerini düzenlemeye yöneliktir (Eastern Partnership Civil Society Forum 2017:12).

Moldova Kamu Yönetimi Reformu'nun öncelikleri; yolsuzlukla mücadele, hizmet sunumunun iyileştirilmesi ve yargının etkinliği ile Moldova'nın AB standartlarına daha yakın hareket etmesidir. Bu reformlar, Moldova'ya 2014 yılından bu yana vizesiz erişim ile daha da etkinleştirilmiş olan Tek Avrupa Pazarı'na daha iyi erişim yoluyla, geçim

kaynaklarını iyileştirmek için yeni fırsatlar sağlamıştır (European Union Joint Analysis 2016: 5).

2017 yılı, Moldova'da kamu yönetimi reformu yılı olmuştur. Sadece bakanlıkların değil, yerel yönetim birimleri de dâhil olmak üzere iktidar organlarının performansı artırılmıştır. İlçe organları yerine çeşitli bölgesel merkezler kurulmuştur. Ancak düzenlemeler, reformu yetkilerinin bir sınırı olarak gören Gagauz Yeri yetkililerinin memnuniyetsizliğine neden olmuştur. İdari kapasitedeki belirgin iyileşme yerine, Gagauz Yeri için öngörülen reformla, oluşturulan yeni altbölümün yönetimi, Özerk Bölge Birimi'nin yürütme komitesinin bir parçası olmadığından, doğrudan Maliye Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu, Gagauz Yeri Halk Meclisi'nin Parlamento'ya başvuruda bulunmasına yol açmışsa da, reform, hükümet tarafından planlandığı gibi yapılmıştır. Hazinenin optimizasyonuna ilişkin durum, doğrudan Gagauz Yeri'nin yetkilerine gönderme yapmamaktadır. Bu da reformun temel eksikliğidir. Ayrıca reformların yerel otoritelerin görüşünü dikkate almadan uygulanacağı belirtilmektedir. (Craciun 2018)

Belediye başkanlarının sayısındaki azalma, kamu yönetimi reformunun sonraki aşamalarından biri olarak değerlendirilmektedir. Gagauz Yeri'nin hukuki statüsü ile ilgili yasaya göre Halk Meclisi, Gagauz Yeri'nin bölgesel-idari bölünmesine ilişkin konularda karar alma yetkisine sahiptir. Reform tartışmalarının istişare biçimini alması için, politik suçlamalara başvurmadan, en kısa zamanda diyalog süreci başlatılmalıdır. Yerel yönetim organlarının yeniden oluşumunun memnuniyetsizliğe yol açacağı açıktır. Bu durum, kamu kurumlarının bölgesel alt bölümlerini - güney ilçeler için ve Gagauz Yeri için - ayırmak suretiyle mümkün olacaktır. Kalkınma stratejisinde, Kuzey, Merkez, Güney ve Gagauz Yeri'nin Moldova'da ayrı ayrı kalkınma bölgeleri oluşturulmasını sağlayan bir düzenleme yapılmıştır. Böyle bir gelişmenin idari ve mali verimlilik açısından verimliliği tartışılabilir. Ancak, spekülasyon ve gerilimlerin önlenmesi noktasında siyasal açıdan mantıklı kabul edilebilir (Craciun 2018).

24 Haziran 2016 tarihinde AGİT Misyonu, ulusal azınlık gençlik ve sivil toplumun kamuoyu tartışmaları ve kamu hizmetlerine katılımını destekleme amaçlı bir yıllık bir projenin parçası olarak, Moldova toplantısında bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir. Etkinliğin, Moldova ve Gagauz Yeri makamları arasındaki kurumsal diyalogu tartışmak üzere gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Etkinlikte bağımsız araştırmacılar, Gagauz Yeri'nin, özerk bölgesel birlik statüsünün uygulanmasına ilişkin diyalogu başlatmak için yıllar içinde oluşturulan ortak komisyonları detaylandıran yeni bir rapor sunmuştur. Araştırmacılar, Moldova Parlamentosu ile Gagauz Yeri Halk Meclisi arasında kurulan mevcut çalışma grubunun işleyişini iyileştirmek için önerilerini aktarmışlardır. Komrat ve Chisinau'dan gelen katılımcıların, Moldova'daki merkezi ve bölgesel yetkililer arasındaki işbirliğini güçlendirmek için geçmişteki ve mevcut uygulamaları inceleme fırsatını memnuniyetle karşıladıkları dikkati çekmektedir (Cazacu 2016).

Ulusal azınlıklara mensup kişilerin ulusal karar alma süreçlerine katılımı ve devlet idaresi ve kamu hizmetlerine katılımı gerçekleştirilmelidir. Ayrıca Gagauz siyasi liderlerinin bölgesel partilerin tesciline ilişkin haklarının meşru olması ve karşılanması gerekir. Moldova Cumhuriyeti Parlamentosunda Gagauzlar'ın yeterli temsiline gereklilikleri ile bağlantılı sorunları çözmek için, mutlak orantılı seçim sisteminden,

sınırlı orantılı seçim sistemine geçiş öngörülebilir. Gagauz Yeri, içinde yaşayan vatandaş sayısı ile orantılı olarak 4-5 kişilik bir seçim bölgesi haline gelmelidir. Özerklik Yürütme Komitesine bağlı Devlet Başbakanlığı Temsilcisi, Başkan'ın Moldova Cumhuriyeti Hükümetindeki rolünü dengelemelidir. Bu tür bir etkileşim, Hükümet ve Gagauz Yeri İcra Kurulu tarafından verilen kararların yeterli şekilde yerine getirilmesini uyumlu hale getirmeyi amaçlayacaktır. Gagauz Yeri yerel yasalarının ulusal mevzuata uygunluğunu sağlamak amacıyla Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu ve Halk Meclisi'nin özel yapılarının katılımıyla bir daimi komite oluşturulması gerekmektedir. Gagauz Özerkliği ile ilgili sorunların dengeli bir şekilde çözülmesini amaçlayan ulusal meclis ve Gagauz Yeri Halk Meclisi arasında sürekli diyalogun sürdürülmesi de gereklidir (Nantoi 2016:7).

Gagauz siyasi liderlerin bölgesel partilerin tescil edilmesi hakkına ilişkin gereklilikleri tatmin edilmelidir. Gagavuzlar bu tür bir karara ulaşmak için anayasal haklarını kullanabilirler. 2003'teki anayasa değişikliklerine göre, Halk Meclisi "*yasama girişimi*" hakkına sahiptir. Bu da Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu'nun Siyasi Partiler Yasasını değiştirmesini önerme fırsatı anlamına gelir. Gagauzlar'ın bölgesel düzeyde siyasi partilerde örgütlenme hakkından mahrum bırakılmaları, bölgesel özerkliğe sahip olmaları ile bağdaşmamaktadır. Gagauz Yeri yerel yasalarının ulusal mevzuata uygunluğunu sağlamak amacıyla Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu ve Halk Meclisi'nin özel yapılarının katılımıyla bir daimi komite oluşturulması gerekmektedir. Gagauz özerkliği ile ilgili sorunların dengeli bir şekilde çözülmesini amaçlayan ulusal meclis ve Gagauz Halk Meclisi arasında sürekli diyalogun sürdürülmesi de gereklidir (Cantarji 2016:62-63).

Moldova siyasi yelpazesi, özerkliğin, bir anlaşmaya varılmış olan azınlığın özel haklarını ve taleplerini göz önünde bulunduran geri dönülemez bir süreç olduğunu kabul ettiğinde ve Gagauz seçkinlerinin de reformlara ilgi gösterdiğinde yeni bir diyalogun temeli mevcuttur (Wöber 2013:44).

Sonuç

Kimlik, bir topluluğu geçmişten geleceğe bağlayan ve bugünün anlaşılmasını mümkün kılan bir olgudur. Bu olgu, topluluğun dini, dili, yaşam pratikleri gibi temel alanlarda kim oldukları sorusuna cevap verir. Belirtilen alanlar üzerinde, dışarıdan bir bakıştan ziyade, söz konusu olan topluluğun kendisini nasıl ve kim olarak tanımladığı dikkate alınmalıdır. Bu noktada kültürel ve sosyolojik bakış, daha en başta ırki farklılıkları/benzerlikleri dikkate almaksızın açıklama zemini sunmaktadır. Moldova'nın güneyinde yaşayan Gagauz topluluğunun din, dil ve yaşam pratikleri, kimlik özelliklerini tanımlamaktadır. Tarihi incelemeler itibarıyla Türk topluluklarından kabul edilen Gagauzlar inanç itibarıyla diğer Türk topluluklarından ayrılmaktadır. Hıristiyanlığı benimsemiş olan Gagauzlar, dil özellikleriyle İstanbul Türkçesi'ne en yakın Türkçe konuşan halk olarak nitelendirilmektedir. Türkçe dışında ağırlıklı oranlarda Rusça da konuşan Gagauz topluluğunun Rus dilini kullanmaları, tarihi bir takım süreçlerle ve Gagauzlar'ın etnik kimliğini gizleme çabalarıyla açıklanmaktadır.

Gagauz Yeri, bugün sahip olduğu özerklik statüsünü bir mücadele sürecine borçludur. Gagauz Parlamentosu'nun 1990 yılında "Bağımsız Gagauz Cumhuriyeti"ni ilan etmesiyle başlayan özerklik süreci, 1994'de özerklik statüsü ile sonuçlanana dek,

sancılı dönemlerden geçmiştir. 23 Aralık 1994 tarihli Yasa ile Gagauz azınlığına yönelik “ulusal-bölgesel özerk bir birim” oluşturulmakta, Gagauz özerkliğinin idari alanı, yasama ve yürütme makamları ve yetkilerinin kapsamı, merkezi düzeyde azınlık temsili ve karar verme hakları düzenlenmektedir. Avrupa’da başarılı bir özerklik örneği olarak değerlendirilen 1994 Yasası, Gagauz kimliğinin korunmasını ve sosyo ekonomik bağımsızlığını güvence altına almaktadır. Bu Yasa ile Gagauz Yeri, Moldova Cumhuriyeti’ni tamamlayan bir parça olarak kabul edilmektedir.

1994 Yasası’nın getirdiği sistem, kendi yürütme ve yasama organları olan Gagauz Yeri’nin yasama yetkisini Halk Meclisi’ne vermiştir. Bilim, kültür, eğitim, konut, kamusal hizmetler, kentsel kalkınma, sağlık, spor, yerel finans, bütçe ve vergi aktiviteleri, ekonomi ve çevre, çalışma ilişkileri ve sosyal refah, Gagauz Halk Meclisi’nin yerel kanunları çıkardığı temel alanlardır. Özerklik sürecinde Gagauz elitleri, azınlığı harekete geçirici bir rol üstlense de bir takım yetersizliklerden de söz edilebilmektedir. Türkiye’nin özerklik sürecine bir aktör olarak dâhil olması, “Moldova’nın toprak bütünlüğüne saygı” yaklaşımı çerçevesinde olmuş ve sonrasında Gagauz nüfusuna eğitim ve alt yapı imkânları sağlanması ile devam etmiştir.

Gagauz Yeri, bulunduğu coğrafya itibariyle, gelecek perspektiflerinde yer edinmesi mümkün bir bölgedir. Tüm taraflarla gözetilecek bir denge siyaseti, Gagauz Yeri açısından giderek önemini artıracaktır. Gagavuz Yeri ve Türkiye arasındaki tarihi bağların üstleneceği işlevin muhakkak altı çizilmelidir.

Çalışmanın temel ilgi noktası, kimlik ve siyasal süreçler temelinde Moldova’da gerçekleşen kamu yönetimi reformlarının Gagauz Yeri’ne nasıl yansıdığına değerlendirilmesidir. İdari merkez (Moldova) ve Gagauz Yeri ilişkilerinin söz konusu reformlardan etkilenmemesi beklenemez. Avrupa entegrasyon sürecinde siyasal diyalogun önemi, yetkilerin belirlenmesi ve yeniden dağıtılması, özerklik statüsü, Gagauz Yeri’nin ulusal düzeyde siyasal ve ekonomik yaşama katılımının artırılması noktasında giderek önem kazanmaktadır. Merkezin önceliğini daha çok, Avrupa entegrasyonu ve ekonomik kriz gibi konuların üstesinden gelmek oluşturmaktadır. 2016’da başlatılan ve 2016-2020 dönemini içeren Kamu Yönetimi Reform Stratejisi; idari hesap verebilirlik, kamu politikalarının hazırlanması, kamu hizmetlerinin modernizasyonu, kamu maliyesi yönetimi ve insan kaynakları yönetimine ilişkin olup, merkezi ve yerel yönetim düzeylerini düzenlemeye yöneliktir. Kamu yönetimi reformlarıyla, bakanlıkların, yerel yönetim birimlerinin ve iktidar organlarının performansı artırılmış, ilçe organları yerine çeşitli bölgesel merkezler oluşturulmuştur.

Moldova’da gerçekleşen kamu yönetimi reformları, Gagauz Yeri nezdinde bir takım memnuniyetsizliklere yol açmıştır. Örneğin, Gagauz Yeri için öngörülen reformla, oluşturulan yeni altbölümün yönetimi, doğrudan Maliye Bakanlığı’na bağlanmıştır. Ayrıca hazinenin en iyi biçimde kullanılmasına ilişkin reform, Gagauz Yeri’nin yetkilerine doğrudan gönderme yapmamaktadır. Kamu yönetimi reformunun temel eksikliği olarak dikkati çeken bu durum yanında, reformların yerel otoritelerin görüşü dikkate alınmadan uygulanacağı endişesi de sorun alanlarını artırmaktadır. Reform tartışmalarının yol açtığı sıkıntıların aşılması için diyalog yolu açık tutulmalıdır. Bu tür bir diyalog, Moldova ve Gagauz Yeri tarafından verilen kararların istenen biçimde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu ve Gagauz

Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY

halkını temsil eden Gagauz Halk Meclisi'ne ait kurulların bir araya gelmesiyle daimi bir komitenin harekete geçirilmesi çözüme hizmet edecektir.

Sonuç olarak, Moldova'da gerçekleşen kamu yönetimi reformlarının yalnızca yönetsel düzenlemeler olduğu söylenemez. Dolayısıyla reformların Gagauz kimliği ve özerkliği açısından sonuçları olması muhtemeldir.

Buradan hareketle Gagauz Türkleri, kendi kimliklerini ve kendilerine saygı duyma haklarına sahip olmak zorundadırlar. Bulut'un da isabetle belirttiği üzere, küçük Türk nüfuslarının asimilasyonu göz ardı edilirse, büyük ve güçlü bir Türk dünyası hedefine ulaşmak mümkün olmayacaktır (Bulut 2016:68).

KAYNAKLAR

AKSOY, Bülent, (2016), "Post-Sovyet Dönemde Jeopolitik Açısından Gagauz Nüfusu", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 245-255.

ANA SÖZÜ, 22 Kırım Ay 2012, No.12(571)

ANZERLİOĞLU, Yonca, (2004), "Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hıristiyan Türkler", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı:2, Yaz, 73-91.

BECHİR, Elis, (2008), **Assimilation and Dissimilation: Tatars in Romania and Gagauz in Moldova**, Budapeste.

BULDUK, Üçler, (2016), "Karadeniz'in Kuzeyindeki Etnik ve Dini Oluşumların Tarihi Arka Planı ve Günümüze Yansımaları", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 257-266.

BULUT, Remzi, (2016), "Gagavuz Türklerinin Siyasi ve Ekonomik Yapısı", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 3(6), Güz, 2016, 60-71.

CALUS, Kamil, (2014), "Gagauzia: Growing Separatism in Moldova?", **Centre for Eastern Studies**, Number:129, 1-9.

CANTARJİ, Vasile, (2016), "Study of the Level of Integration of the Population in ATU Gagauzia and Taraclia District", **Moldova Between East and West: Views from Gagauzia and Taraclia**, Institute for Public Policy, Chisinau:9-63.

CAZACU, Tatiana, (2016), "Institutional Dialogue Between Central and Gagauz Authorities in Focus of OSCE Mission to Moldova-Supported Roundtable Discussion", **OSCA**, 27 June.

CİN, Turgay, (2010), "Milletlerarası İlişkilerde Yunanlaştırma Faaliyetlerine (Asimilasyona) İlişkin İki Örnek: Kalaşlar ve Gagavuzlar", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2010, Sayı:25, 11-50.

CORETHCİ, Ana, PASCARU, Ana, STEVENS, Cynthia, (2002), "The Republic of Moldova: Dimensions of the Gagauz Socio-Linguistic Model", **World Congress**, Barcelona, 16-20 April, 1-9.

CORNEL, Ciurea, VEACESLAV Berbeca (2015) **The Case of Gagauzia: Developments and Recommendations from Civil Society of the Republic of Moldova**, Chisinau.

CRACIUN, Veaceslav, (2018), "Gagauz-Yeri and Public Administration Reform: Administrative and Political Risks OP-ED" Vulnerabilities and Challenges of the Democratic Development of Moldova", **Institute for Regional and International Studies**, 1-14.

<http://www.ipn.md/en/special/89076> (Erişim:2.7.2018)

DRAGANOVA, Diana, (2005), "The Thorny Path of Emerging Democracy, DEMİR, Necati, (2016), "Gagauz Türkleri Dil, Tarih ve Kültürünün Temel Kaynakları", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu,Ankara: 221-240.

EASTERN PARTNERSHIP CIVIL SOCIETY FORUM, (2017), Subgroup on Local Government and Public Administration reform of the Working Group 1 of the CSF EAP, Update on Public Administration and Local Governments Reforms in Eastern Partnership Countries, <http://www.ald-europe.eu/public/publications/163-policy-paper-par.pdf> (Erişim:1.7.2018)

EUROPEAN UNION JOINT ANALYSIS, (2016), Programming in the Republic of Moldova until 2020. September. <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/gagauz.htm> (Erişim:3.7.2018)

HATLAS-J., ZYROMSKI M., (2011a), "Bucaktaki Gagauzların Hayatında Din". Çev.R.Adıbelli, **TÜBAR-XXIX-/2011-Bahar/**, 533-549.

HATLAS, Jerzy, (2011b), The Gagauz People People in Bessarabia, **STUPSKIES TUDIAHISTORYCZNE** Nr 17 ROK, 191-199.

KARANFİL, Güllü (2016), "Hamdullah Suphi Tanrıöverin Gagauz Milli Kimliğinin Yükselmesindeki Rolü", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara:109-114.

KARTAL, Emre, (2016), "Moldova Dış Politikasında Gagauzların Yeri", "Hamdullah Suphi Tanrıöverin Balkan Türklüğüne Bakışı", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 149-159.

KATCHANOVSKI, Ivan, (2005), "Small Nations but Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz", *Europe Asia Studies* September, 57(6):877-894.

<http://lamanche-tempus.eu/index/page/51> (Erişim:5.8.2018)

Law on Special Legal Status of Gagauzia (Gagauz-Yeri) Nr.344-XIII din 23.12.94

<http://www.e-democracy.md/files/elections/law-special-legal-status-gagauzia-23-12-1994-en.pdf> (Erişim:1.7.2018)

MURTAZAOĞLU, Fahrettin, (2004), "Acaralılarının Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", **Bilig**, Bahar, Sayı 29: 41-82.

NANTOÏ, Ouazu, (2016), Moldova Between East and West: Views from Gagauzia and Taraclia, *Institute for Public Policy*, Chisinau.

NODIA, Ghia CENUŞĂ Denis and MINAKOV Mikhail, (2017), "Democracy and its Deficits: The Path Towards Becoming European-Style Democracies in Georgia, Moldova and Ukraine", **Working Documents**, No 2017/12, December,1-32.

OKUR, Mehmet Akif, (2016), "Karöaşa Çağında Organski'yi Hatırlamak: Doğu Avrupa'daki Gerilimlerin Küresel Bağlamı", "Hamdullah Suphi Tanrıöverin Balkan

Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY

Türklüğüne Bakışı”, **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 139-147.

ORAL, Füsün Menşure, (2016), “Hamdullah Suphi Tanıöverin Balkan Türklüğüne Bakışı”, **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 131-137.

ÖNCÜ, Ali Servet, (2014), “1991 - 1995 Yılları Arası Türkiye Moldova İlişkileri ve Gagauzlar”, **Gazi Türkiyat**, Güz2014/15, 87-104.

PROTSYK, Oleh, (2010), Gagauz Autonomy in Moldova: The Real and the Virtual in Post-Soviet State Design”

<http://www.policy.hu/protsyk/Publications/ProtsykGagAutonomy09fx.pdf>
(Erişim:4.7.2018)

SARIKAYA, Yalçın, (2016), “Batı Karadeniz Havzasında İstikrarsızlığa İlişkin Riskler Karşısında Gagauzlar”, ”, “Hamdullah Suphi Tanıöverin Balkan Türklüğüne Bakışı”, Hamdullah Suphi ve Gagauzlar, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 211-219.

SİRKELİ Mihail, (2016), “The ATU Gagauzia Informational Space and its Influence on the Moods of the Public in the Region” , Moldova Between East and We, St: Views from Gagauzia and Taraclia, Institute for Public Policy, Chisinau:100-118.

TÜRK, Fahri, (2015), “Gagauzians and Turkish Language within the Context of Balkans”, **5th International Conference on European Studies**, 618-630.

USAİD/MOLDO, (2010), Moldova Democracy and Governance Assessment Final Report, Sue Nelson, Team Leader, Lawrence Robertson, Steven D. Roper, Caryn Wilde, Bethesda.

VELEV, Roman, (2007), Moldova’da Ulusal Azınlıklar ve Agit’in Rolü: Gagauz Örneği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

VİDMAR, Jure, (2009), Democracy and State Creation in International Law, University of Nottingham.

WOEHREL, Steven, (2005), “Moldova: Background and U.S. Policy”, **Congressional Research Service**, ~ The Library of Congress Order Code RS21981 Updated July 27,1-6.

WÖBER, Siegfried, (2013), “The Autonomy of Gagauzia”, Making or Breaking the Republic of Moldova? Ed. *Florian Bieber*, Craufurd Smith Rachel , Dani Marco De Witte Bruno vd., **The Autonomy of Gagauzia**, European Diversity and Autonomy Papers EDAP 02/2013,1-52.

YAKICI, İshak, (2016), “Sözlü Kültür Ürünlerinin Göç Yoluyla Aktarımı: Gagauz Manileri Örneği”, **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed.Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara: 179-187.